

**Славиша Недељковић,
Дахијска времена на Косову и Метохији
(1878–1899), „Прометеј” и Матица српска,
Нови Сад, 2019, 248 стр.**

Средином 2019. године, у издању Издавачке куће „Прометеј” из Новог Сада и Косовско-метохијског одбора Матице српске, светлост дана угледала је монографија „Дахијска времена на Косову и Метохији (1878–1899)” др Славише Недељковића, ванредног професора на Департману за историју Филозофског факултета у Нишу. Аутор, који се већ више од две деценије предано и студиозно бави проучавањем политичких, друштвених и просветних прилика, односно свеукупним положајем српског народа на територији Османског царства у 19. и почетком 20. века, резултате својих истраживачких напора оличене у овој књизи и утемељене, пре свега, на необјављеним историјским изворима домаће провенијенције, посветио је косовско-метохијским Србима, чуварица вере и традиције.

Хронолошки оквир, као и целокупну периодизацију у монографији, аутор је конципирао са циљем да, на основу најважнијих историјских догађаја, друштвених и економских процеса, пружи што потпунији преглед опште политичке ситуације на Косову и Метохији, са по-

себним нагласком на положај српског народа на поменутом простору у периоду од Берлинског конгреса (1878) до Међународне конференције у Хагу (1899). Поред увода и закључка, резултати истраживања изложени су у три проблемске целине, а књига је, осим тога, опремљена и регистрима личних имена и географских назива, као и речником мање познатих речи.

У уводном делу монографије, који носи назив „Године терора (1875–1878)”, дат је кратак осврт на свеопште прилике на Косову и Метохији у контексту Велике источне кризе и њених последица. Указујући на континуитет дискриминаторске политике османских власти према хришћанском становништву и њихово нескривено фаворизовање Арбанаса, аутор је нарочито истакао тежак аграрно-правни положај и општу несигурност којима је српски народ на Косову и Метохији био изложен у годинама Велике источне кризе, називајући их, у потпуности оправдано, годинама терора.

Прво поглавље под називом „У вртлогу анархије (1878–1899)” посвећено је страдању Срба на Косову и Метохији у на-

веденом периоду и њиховој му-котрпној борби за опстанак. У циљу очувања територијалног интегритета и верске хомогенизације царства, османске власти користиле су као ударну силу против српског народа на Косову и Метохији исламизоване Арбанасе, чији су се одреди борили у редовима турске војске или као нерегуларне снаге учествовали у гушењу побуна и устанака хришћанског становништва током читавог 19. века. С друге стране, у складу са уверењем бечких политичких кругова да Србија и Црна Гора представљају главну препреку планираном германском продору ка Егеју, на Арбанасе је у борби против њихових интереса рачунала и Аустроугарска, подржавајући арбанашки национални покрет оличен у програмским циљевима Призренске лиге. Оснивањем Призренске (1878), а потом и Пећке лиге (1899), верска и етничка нетрпељивост Арбанаса према Србима кулминирала је у новом политичком задатку – систематском истребљењу српског народа на Косову и Метохији, што ће га у годинама које су уследиле ставити на велика искушења, доводећи у питање његов опстанак на поменутом простору.

У другом поглављу, које носи назив „На оштрици ханџара“, аутор је приказао последице арбанашког насиља над Србима, указујући притом на чињеницу

да се танзиматске реформе на подручју Косовског вилајета у пракси готово нису ни осетиле. Насиља и зверства муслиманског арбанашког становништва остајала су некажњена, па чак и подржана од османских власти, а српски народ изложен константним пљачкама, убиствима, отмицама и присилној исламизацији, што је неизбежно водило ка новом исељавању Срба са Косова и Метохије и озбиљним демографским поремећајима на поменутом простору, чији је карактер био трајан.

Треће поглавље, под називом „Србија и српски народ на Косову и Метохији“, посвећено је мерама које је српска држава предузимала и реализовала на дипломатском, просветном и културном плану не би ли олакшала живот Србима на територији Османског царства, пре свега у Косовском вилајету, где су били нарочито угрожени. Као посебне успехе српске дипломатије аутор је истакао склапање конзуларне конвенције са Османским царством, чиме је омогућена привилегована комуникација са Србијом, затим отварање конзулата у Скопљу, Солуну, Приштини и Битољу, као и одржавање конзулских конференција у Београду (1891) и Нишу (1899), са циљем уједначавања дипломатских акција и боље организације рада, те одређивања даљих праваца делова-

ња на терену. У исто време, меморандумом представљеним на Конференцији у Хагу 1899. године, дошло је до актуелизације поменутог питања и на међународном плану, што је, упркос страху од директне конфронтације са Османским царством у датој прилици, указивало на спремност званичне Србије да своје сународнике на Косову и Метохији не препусти судбини. Домет предузетих мера остао је ипак ограничен јер се, услед константног притиска турских власти и све тежих арбанашких зулума, на прагу 20. века српски народ у централним деловима Старе Србије налазио на самом рубу егзистенције.

Заснована у највећој мери на необјављеним историјским изворима првог реда, обогаћена мноштвом наративних извора – мемоара, дневника, аутобиографија – и поткрепљена прецизним статистичким подацима и чињеницама, монографија проф. др Славише Недељковића „Дакхијска времена на Косову и Метохији (1878–1899)” пружа објективно и свеобухватно виђење проблема који обрађује, због чега представља изузетан допринос проучавању историје српског народа на Косову и Метохији у последњим деценијама 19. века и српској историографији у целини.

Др Милена Коцић